

Lenost

Pojem, který často používáme, o jehož významu však ne vždy dostatečně přemýšlíme.

Snad jeden z nejčastějších výroků, které naše děti slyší od rodičů, zní „Ty lenochu!“ „Kdybys nebyl líný/ nebyla líná, mohl/mohla ses dostat na střední školu“ a podobné hodnotící výroky. Psychologové si mohou jen postesknout, že situace by byla jiná, kdyby rodiče a vychovatelé více věděli o teorii tzv. zrcadlového já. Podle ní to, jak se vnímáme a za co se považujeme, je do značné míry dáno tím, co o sobě slyšíme a co čteme z reakcí druhých na sebe. Ano, lze-li o člověku říci, že je líný – aspoň v určité oblasti svého života – do značné míry je to proto, že byl o tom ujišťován. Naštěstí se vychovatelům nepodaří tímto způsobem vychovat ze všech dětí lenochy. Zato vychovají negativisty, tedy mladé lidi, kteří ve svých vychovatelích nedovedou vidět vzory, ale mají spíše potřebu vzdoru, opozice a utváření se na principu kontraidentifikace, to jest opaku.

Mnozí z nás jsme jako děti a dospívající slyšeli: „Neválej se a nečti pořád, dělej něco pořádného.“ Děti, které s vervou stavějí umné konstrukce z Lega a jiných tvořivost podněcujících stavebnic, slyší často na svou adresu: „Ty hračičko, kdybys aspoň uklidila/a.“ I to jsou výroky znechucující a nespravedlivé, vždyť čtení a kutění je pro dospívající práce, příprava na vážnou práci v povolání. Že v tom může být i potřeba odpočinout si od fyzické námahy a uvolnit své tělo, jehož jednotlivé orgány v dospívání rostou disproportčně, a proto je zvýšená unavitelnost normální, to dospělí většinou vůbec nechápou.

Když v šedesátých letech vyšla kniha Gian-niho Toti „Právo na lenost“, vyvolala jistý rozruch zejména mezi pedagogy. Až později bylo se souhlasem přijato, že je to kniha, která se pokouší sociologicky zdůvodnit důležitost volného času pro rozvoj osobnosti. Autor tvrdí, že neumění hodnotně trávit volný čas je projevem strachu ze svobody. A protože dodnes si nevíme se svou svobodou rady, chápeme ji jako právo na svévoli místo jako právo na regeneraci. A že ke svévoli patří i lenošení, tj. prázdné a tupé nicnedělání, včetně výbuchů destruktivity, není třeba dokazovat. O lidech, kteří si počínají svévolně, říkáme „Dělá to z pustoty duše“, což dokonale vystihuje onu zavrženímhodnou a morálně neospravedlnitelnou lenost. Ale je opravdu neospravedlnitelná, je-li důsledkem chyby výchovy?

ZVLÁŠTNÍ: NIKDO MU NEDAL ANI KORUNU A ONO TOLIK HŘEŠE.

Často s jistou nadsázkou dávám svým studentům k dobru zkušenost s výchovou nejmladší dcery. Jednou mi moje žena po nějakém dceřině školním neúspěchu rozčileně vytkla: „Podívej se, jak je líná. Jsi psycholog. Udělej s ní něco!“ Já jsem se hluboce zamyslel, protože jsem jistý podíl viny na její epizodě neúspěchu pociťoval, a odvětil jsem: „Ona není líná, ona jen neumí vyvíjet volní úsilí.“ Když nad tímto svým výrokem s odstupem doby přemýšlím, uvědomuji si, že to nebyla žádná psychologická vytáčka, ale poměrně přesné konstatování faktu, který lze zobecnit na současnou situaci v naší výchově. Kde jsou ty časy, kdy program výchovy a sebevýchovy vůle byl součástí pedagogického působení každé dobře fungující školy, vzdělávacích programů Sokola, skautingu a konec konců životní nezbytnosti každého člověka, který se zrovna nenarodil do blahobytné rodiny. Dnes rodiče – mnohdy proto, aby si vykoupili pocitu viny z nedostatku času na podněcování zdravého vývoje svých dětí – dělají za děti většinu činností, nevtažují je do spolupráce na péči o pořádek v domácnosti, nepodněcují utváření jejich vůle. Dokonce i na odborné a vědecké úrovni se téma vůle vytratilo z učebnic psychologie. V lepších učebnicích najdete nanejvýš zmínky o volním jednáním v kapitolech o motivaci. A to je málo.

Lze tedy říci, že lenost jako záměrná neochota pracovat, nechuť snažit se, nezáměrné přemáhat své sklony k pohodlným a bezpracným výhodám je méně častá, než se zdá. Podtrhuji zde slovo „záměrná“. Že je pořád kolem nás dost lidí, kteří jako líní vypadají, o tom není sporu. Hlubší analýza však ukazuje, že je to často záležitost kontextu, v němž je pozorujeme.

I Gončarovův Oblomov, který je slavným literárním obrazem líného člověka, byl spíše nešťastným produktem své doby. Doby, která mu svou stagnací neumožňovala realizovat jeho krásné vize a udělala z něj pasivního pozorovatele a snílka. Namítnete, to může být sice pravda, ale proč z jiných taková doba dělá disidenty. Zde nelze než odpovědět, že míra vnitřní aktivity je do značné míry darem, nadáním.

Známý pesimistický filozof A. Schopenhauer napsal: „Člověk sice může dělat, co chce, ale nemůže chtít, co chce.“ Síla i obsah našeho chtění jsou v tomto pohledu dány jaksi mimo rámec svobodné volby člověka. Neplatí to obecně, ale pro mnoho lidí je to součást osobní rovnice, kterou vytvořily geny a okolí.

Mnoho zdánlivých leností je dáno strachem z blamáže u těch, kterým bylo od dětství vštípeno, že co neudělají perfektně, je špatné. Mnoho tzv. lenochů jsou lidé trpící chronickou únavou. Mnohdy jde o pouhou neznalost, jak na to, o malé dovednosti a nezáměr v té oblasti, kde tzv. lenochy pozorujeme a známe. Při hlubší znalosti bychom zjistili, že v jiných oblastech jsou nesmírně výkonní. Příklad: Ptala se mě jedna vrcholová sportovkyně, které rodiče a učitelé vytýkali, že je líná: „Co mám dělat, abych se chtěla učit?“ Já jsem opáčil otázkou: „A co děláš, abys chtěla sportovat?“ „Baví mne to,“ zněla odpověď. A já na to: „No tak se nauč učit se a najdi si na učení něco, co by tě bavilo.“

Označení „lenost“ nevysvětluje chování, jen je popisuje. Považujeme-li lenost za kvalitu charakteru, soudím, že taková lenost neexistuje. Existuje nechuť, malé dovednosti, únava, strach z akce. Už Aristotelés napsal, že od přirozenosti každá živá bytost touží po činnosti.

Proto závěrem jedno doporučení: Šetřeme nálepkou „lenost“ vůči druhým i vůči sobě, hledejme jiné příčiny: únavu, nemoc, neznalost hodnotných způsobů trávení volného času, odpor k přílišnému znásilňování své přirozenosti svévolnými požadavky vychovatelů nebo nadřízených. A především se snažme najít oblast svého zájmu a sebeuplatnění, snažme se rozvinout dovednosti a zvyky, které jsou hodnotné pro druhé i pro náš seberozvoj, a budeme v životě bohatší a šťastnější. A co víc, pomůžeme i druhým, aby v sobě rozvinuli tyto kladné síly života.

Vladimír Směkal, kresba Vladimír Renčín